

שבת סו

משה שווערד

1. תוספות מסכת שבת דף סה עמוד ב

הקטע יוצא בקב שלו – פ"ה קטע שנקטעה רגלו עושה כמין דפוס רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו ואינו [ס"א והוא] נסמך עליו ומש"ה יוצא בקב שלו דמנעל ידיה הוא ור' יוסי אוסר דלאו תכשיט הוא ואינו מנעל והוי משוי והקשה רבינו תם דבמסכת יומא (דף עח: ושם) משמע דלכ"ע מנעל הוא ואסור לנעול בו ביוה"כ ולענין שבת בהא הוא דפליגי דרבי יוסי גזר דילמא מיפסיק ואתי לאתויי ורבי מאיר לא גזר וי"ל דה"נ בהא פליגי דטעמא דר' יוסי דכיון דלא הוי של עור לא מיהדק ואיכא למיחש דילמא מיפסיק ואתי לאתויי אך קשה מהא דאמר בגמרא חליצה בסנדל כו' חליצתו כשרה ואמר שמואל ר"מ הוא משמע דלר' יוסי חליצתו פסולה ואמאי כיון דמנעל הוא וי"ל דהאי נמי בהא תליא דכיון דלענין שבת גזר דילמא מיפסיק אינו ראוי להלך בו ודמי לקטן שחלץ במנעל גדול דחליצתו פסולה כדאיתא בפ' מצות חליצה (יבמות קג:) משום דנעלו כתיב נעלו הראוי לו וא"ת היכי גזרי דילמא נפיל ואתי לאתויי הלא אין לו אלא רגל אחד ואי נפיל לא יזוז ממקומו ואומר ר"י דמיירי שנושא בידו מקל ועיקר הליכתו היא בסמיכת המקל והשתא אי נמי מיפסיק יוכל להלך מכאן יש להתיר למי שכווצו גדי שוקיו ללכת במקלו בשבת והרב פור"ת פ' דקטע יש לו סמך שקושר בכרעו ומגיע לארץ והשוק כפופה לאחוריה ובראש השוק במקום הרגל עושה לו קב להראות כמו שיש לו רגל ובהא פליגי ר' יוסי סבר כיון שאינו נסמך עליו אלא תלוי באויר חיישינן דילמא נפיל ור"מ לא חייש ולפי זה אין ראייה להתיר לקטע לצאת במקלו אמנם יש להתיר מסיפא דמתניתין דאינו אוסר אלא סמוכות שלו לפי ששוקיו תלויין באויר ודילמא נפיל ואתי לאתויי (אבל הכסא) והספסלים שבידו אינו אוסר ואינהו הוו דומיא דמקל וק"ל לפי זה אמאי מטמא ליה רבא משום מדרס כיון שאינו נסמך עליו ושמא כשהוא יושב פעמים הוא נסמך עליו ולכך עושה לו בית קבול כתיבתין שלא יזקק בקשר העץ שהוא יושב.

2. הערות הגר"ש אלישיב מסכת שבת דף סה עמוד ב

מתי הוי נעל לשבת חליצה וטומאה

מתני', הקטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ ור"י אוסר. ונחלקו בזה הראשונים. דיש שביארו וכ"ה בפשטות דעת רש"י, דר"י דאוסר היינו משום דס"ל דהואיל וכתוב קרא בישעיה מנעלך תחש, גזיה"כ הוא דדוקא היכא דהוא עשוי מעור יש לו שם נעל, אבל כל דלא הוי של עור אין לזה שם נעל כלל ול"ח לבוש והיינו דלבוש במקום ובאופן זה הוא דוקא נעל, וכל דאין לו שם נעל אין לו שם לבוש כלל, ואמנם גרבים שאני דהוי כבגד בעלמא ולא כלבוש על כף רגלו להלך בחוץ, ולהכי לא בעי דוקא של עור. ואע"ג דגבי בגד לא אשכחן שום חילוקים, וכל שדרך העולם ללבוש ד"ז חשיב בגד גמור ול"ה הוצאה, מ"מ הכא איכא גזיה"כ דדוקא של עור חשיב נעל, ובשל עץ אף אם כל העולם הולכים כן ל"ח נעל, וגם לגבי נכנס לבית המנוגע דמטמא בגדיו, ל"ח נעל לפ"ד זו, וכ"ז לר"י. אבל ר"מ ס"ל דשפיר חשיב נעל, אע"ג דאינו של עור, ושרי לצאת בו בשבת, וכל פלוגתתם הוא דוקא היכא דאין משתמש בו בפועל, דאם הוא משתמש בו שע"י כך יכול לילך א"כ אף לר"י שרי לצאת בו בשבת, דכיון דסו"ס הוא נצרך לו לשימוש שיוכל לילך ל"ח משוי, ומאי איכפ"ל דאין לו שם נעל.

ואמנם התוס' כ' בשם ר"ת דאע"ג דלכו"ע יש לו שם נעל אף בשל עץ, מ"מ לר"י אסור לצאת בו בשבת, משום דחיישי' דלמא מיפסיק ואתי לאתויי ד"א ברה"ר והק' מהא דמבו' ביבמות דלר"י דאסור לצאת בו בשבת ה"ה דלא מהני לענין חליצה, אבל לר"מ דשרי לצאת בו שפיר מהני נמי לחליצה, ולפ"ד דלכו"ע יש לו שם נעל, וכל פלוגתתם הוא משום חששא בעלמא דלמא נפיל כו', מה ענין זה לחליצה כלל, וכ' דכיון דכתיב נעלו ודרשי' מזה דבעינן הראוי לו, לאפוקי נעל גדולה למי שיש לו רגל קטנה, ע"כ פסול לר"י, וצ"ב, ויש שביארו בדבריהם, דכיון דס"ל לר"י דאסור לצאת בו בשבת בפועל, אע"ג דהוא רק משום איסור דרבנן, חשיב נעל שאינו ראוי לו, דהרי בשבת בפועל אין יכול לילך בו, והוא סברא רחוקה דכיון דמדרבנן אסור לצאת בו בשבת חשיב תו אינו ראוי לו, אמנם אפי' לפ"ד ל"ש לומר דכל

מנעל יחשב אינו ראוי לו, משום דאסור לילך בו ביוה"כ, דהתם זה גופא האיסור ללבוש מנעל הראוי לו לגמרי, ודו"ק (וע"ע תוס' יומא ע"ח ע"ב מש"ש).

אמנם הביאור בדבריהם נראה דכוונתם דכיון דחזי' דאסור לצאת בו בשבת משום דילמא נפיל, א"כ חזי' דנעל כזו עלולה ליפול טפי משאר מנעלים, א"כ זה גופא הסיבה דחשיב נעל שאינו ראוי לו, דהרי הוא נעל העלול ליפול ממנו, אמנם מצד מה דאסור מדרבנן, בודאי אין סברא לחושבו אינו ראוי לו משו"כ. [ולפ"ז י"ל דכיון דמצד עצמו הוא ראוי לילך בו, הוי איסור דרבנן בעלמא לחלוץ בו].

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף סו עמוד א

(ה) תוד"ה הקיטע, מכאן יש להתיר למי שכווצו גידי שוקיו ללכת במקלו. והיינו דוקא כשאין יכול לילך בלא מקל כלל, אבל אם בבית וכדו' הולך ללא מקל אסור לו לילך עם מקל ברה"ר [וה"ה דיש להתיר בכסא גלגלים אם אין יכול לילך בלא זה, ואין נפ"מ אם הוא נושא את עצמו בכסא או שאחרים נושאים אותו וצ"ב למעשה אם מותר ועגלת תינוק ודאי אסור שאין העגלה כמלבוש לתינוק מאחר שעפי"ר אמו וכדו' נושאין אותו בזרועותיהן וכו'].

4. תוספות יום טוב מסכת שבת פרק ו

ואין נכנסים בהם בעזרה - פירש הר"ב דמנעל הוא. וכן פירש"י ונראה דהא נמי לא קאי אלא אסמוכות אבל כסא וספסלים ודאי דלאו מנעלים נינהו דמי גריעי מסמוכות דקטע שאינן מנעל משום דלאו בראש רגלו הן. ועוד נ"ל דהא דתנן בעזרה. ה"ה להר הבית נמי לא כיון דמנעל הוא והא תנן לא יכנס להר הבית במנעלו ואידי דתנא ברישא ונכנסים בהן בעזרה דהוי רבותא תני נמי הכי בסיפא ועל משנה ח' פ"ק דבכורים וריש פ"ק דחגיגה ותמהני שהרמב"ם השמיט דין סמוכות דמשנתנו לענין עזרה והוה ליה לכתבו בפ"ז מהל' בית הבחירה:

5. שו"ע אורח חיים - סימן שא

(יז) חיגר, שאינו יכול לילך בלא מקל, מותר לילך בו אפ"ל אינו קשור בו; אבל אם אפשר לו לילך זולתו, ואינו נוטלו אלא להחזיק עצמו, אסור. (וחולה שעמד מחליו דינו כחיגר):

6. ספר שערים מצויינים בהלכה

ובמג"א (שם) כתוב, דאם כביתו אינו משתמש במקל, אסור לו לילך בו בשוק. ועי' במס' ר"ה (כה.) דגזר על ר' יהושע שיבא אצלו במקלו ביוה"כ שחל לפי חשבונו, ונראה משם דלהשתמש בשבת ריו"כ במקל למי שאינו צריך לו הוא איסור גדול, ומלבד האיסור הוצאה, יש גם זלזול לשבת.

7. תוספות מסכת שבת דף סו עמוד א

והא לאו להילוכא עביד - הקשה הר"ר אליעזר ממיץ לרשב"א מאי פריך והלא משעת מלאכתו הוא מהלך בו ולכך הוא נעשה ותירץ לו דסנדל של סיידין לאו לנעול עשוי אלא אחד מכלי אומנתו של סיידין הוא ועשוי כעין סנדל ויכול לתת רגלו בתוכו לנועלו אך אין עשוי רק לטוח בו את הבית ופעמים שנועל בו ומטייל בו עד שיגיע לביתו ולהכי פריך והא לאו להילוכא כו' ור"י פירש הואיל ואין עשוי כלל לנעילה רק לשמור מנעליו שלא ישרפו בסיד לאו להילוכא עביד ומכל מקום משני לו שכן הסייד כו'.

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

הא לאו להילוכא עבדי וכו' שכן הסייד מטייל בו לביתו. | עי' בתוס', דהקושיא הוא משום דעשוי רק לשמור מנעליו שלא ישרפו בסיד, ולא לצורך הילוך, ומשני שהולך בו לביתו. ומבואר מכל זה, דהנעלים הם רק לצורך ההילוך. | ואפשר דמה"ט הב' ברכות, שעשה לי כל צרכי, והמכין מצעדי גבר סמוכות זה לזה, דאלו שמברכין מקודם שעשה לי כל צרכי ואח"כ מצעדי גבר, משום דהנעלים לצורך הילוך נעשו, ואלו שמברכין מקודם המכין מצעדי גבר, שמרגיש צער ההילוך ברגלים יחפות ונותן הודאה על נעילת הרגלים, ועי' בשו"ע (או"ח סי' מו) ובמג"א שם.

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

שכן הסייד מטייל בו עד שמגיע לביתו. כתוב בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' צג) דמזה מוכח דמה שנעשה שהרגל יעמוד עליו לא חשיב מדרס, רק כשנעשה להילוכא וכל סנדל דטמא מדרס הוא רק כשנעשה להילוך, ודוקא מה שעשוי לישיב עליו טמא מושב, אבל מה שעשוי לעמוד עליו לא, והביא ראיה מהש"ך (יו"ד סי' קצח ס"ק מה) בשם ספר שארית יוסף דמה שעשוי לעמוד עליו לא חשיב מדרס.

10. תוספות מסכת שבת דף סו עמוד ב

קישורי – [1] פי' הקונטרס אשקצ"ש והקשה בקונטרס [2] ור"י תירץ דכיון שאינם עשויים אלא ללכת דרך העברה בטיט אינו טמא מדרס [3] ובערוך פירש דקישורי היינו אשקצ"ש שעושין הליצני והן גבוהין מאד ואינן אלא לרקד עליהן ולא להילוך עבידי.

11. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף סו עמוד ב

קשורי. פרש"י ז"ל בשם רבותיו ז"ל דהיינו אותם שמהלכים בהם בטיט, והקשה הוא ז"ל דא"כ אמאי טהורים מן המדרס דאיתיה אפי' בפשוטי כלי עץ, ור"י ז"ל תירץ דכיון שאינם עשויים להנאת ישיבה אלא להלך ממקום למקום [טהורין] הם אף מן המדרס, פירוש לפירושו דאע"ג דסנדל של סידין טמא מפני שמטייל בהם עד ביתו התם הוא דאיכא צורת סנדל, ורש"י ז"ל פירש שהם הנקראים בלע"ז שלנו ספרופש והם ניתנים על הפנים להבעית, ואינם לא כלי ולא תכשיט.

12. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף סו: קשורי פואה. פרש"י קשורים בקשרים ותולין בצואר לרפואה ולא ידעתי לאיזה חולי. ועי' בקרבן העדה (ה"ט) ונראה שהוא טוב לכל החלאים כדאמרו הדה פואה עיקר טב סגין הוא.

13. חידושי הר"ן (מיוחס לו) מסכת שבת דף סו עמוד ב

נוטל רצועה ממנעל של ימין וקושר לו בשמאלו. מדברי רש"י ז"ל נראה לי שעושים רפואה לקטן כדי שלא יהא לו געגועין כל כך על אביו משום דאיכא למיחש פן ימות האב והאב הבן עצוב יותר מדאי עליו ואיכא סכנה. וחלופא סכנתא שמגעגע יותר מדי והילכך נוטל רצועה ממנעל ימין של בן עצמו וקושר בזרוע שמאלו, וי"מ ממנעל של ימין האב, וי"מ שעושים כן כדי שלא ישלוט בו עין הרע וחלופא סכנתא שאם הוא מחליף הקשר יאמרו כמה געגועין יש לנער הזה עם אביו וישלוט בו עין הרע, והראשון עיקר:

14. בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף סו עמוד ב

המשנה השמינית **הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים בזוגין וכל אדם אלא שדברו חכמים בהווה אמר הר"ם** פ"א אלא הקשרים נתבארו בתלמוד והוא כי הם זכרו **כי הבן הקטן כשיש לו אהבה רבה באביו ולא יוכל הנער לעזוב את אביו וישוב עליו להיזק שהאב לוקח שרוך נעלו הימני ויקשרנו לו בזרועו השמאלי ויועיל לו בסגולה** ואלו הן הקשרים ואמרו וכל אדם חוזר להתיר לבני מלכים שיצאו בזוגים: אמר המאירי המשנה השמינית והכוונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר הבנים יוצאים בקשרים וכו' שאלו בגמ' מאי קשרים קשרי פאה ר"ל שתולשין משערות פיאה ידועה אצלם וקולעי' ותולים בצואר ולא פירשו בה באיזה חולי אלא שהיה ידוע כן אצלם עד שאמרו ששלשה קליעות מאלו מעמידים את החולי שלא יכבד וחמשה מרפאים ושבעה מועילים אפ"ל לכשפים והקשו על זו וא"כ מאי איריא בנים אפ"ל בנות נמי ומאי איריא קטנים אפילו גדולים נמי **ופירשו בו שבן שיש לו געגועין על אביו נוטל האב רצועה ממנעל ימין של בן ותולה וקושר בשמאלו של עצמו והוא אצלם נחש המוניי להעמדת אהבה והיו רגילים לנשואם ולא היה רגיל כן אלא בבנים קטנים ויש מפרשים שהבן היה נושאה ממנעל האב ולא יראה כן שלא הוצרך להשמיע היתר הוצאה לתינוק ושמא בהגיע לחינוך וכן יש מפרשים בו כשמת האב והניח בן קטן וגדל עצבו על מיתת אביו שנוטלים רצועה ממנעל האב וקושרין בשמאל הבן והיו רגילים לומר שדבר זה משקיטו מן הדאגה ובני מלכים בזוגים והם אותם המשמיעים קול הן של כסף הן של זהב וכן בכל אדם ר"ל הקטנים כיוצא בהם אלא שדברו בהווה שאין דרך בכך אלא בבני מלכים וכבר פירשנו דוקא בארוג בכסותם:**

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף סו עמוד ב

(א) אמרה לי אם. היא היתה **אם מאמצתו של אביו שהיה יתום והיתה בקיאות ברפואות**. וכתב הי"ש שבוזה"ז אסור להשתמש ברפואות הכתובות בחז"ל, שאין הם מרפאות ואין הסגולות מועילות כי אם כשעושים זאת בסדר ודיוק הדברים על נכונם, וכיון שאין אתנו יודע עד מה דברים על דיוקם לא במינים הכתובים ולא בסדר עשייתן א"כ לא יועיל ונמצא מוציא לעז רח"ל ע"ד חז"ל. וכ"כ המהרי"ל.

16. ספר שערים מצויינים בהלכה

כוורא) דהרפואות בש"ס אינן טובות בזה"ז. וכ"כ התוס' במס' חולין (מז. ד"ה כל) דנשתנו הטבע גם בבע"ח. וכ"כ התוס' ביומא (עז:). ובכסף משנה (דעות פ"ד הי"ח) כתב, דמה"ט לא כתב הרמב"ם בעניני הקזה משום דאין הטבע של המקומות שוים. וכ"כ בשו"ע (אהע"ז סי' קנו ס"ד) דנשתנה הטבע בכמה דברים. וביים של שלמה (חולין פ"ח סי"ב) כתב, דיש חרם הקדמונים שלא לסמוך על רפואות שבתלמוד. ועי' בשו"ת חת"ס (יר"ד סי' קא). ובשו"ת בשמים ראש (סי' תט) כתב דאין להניח לבנ"א לסמוך על רפואות שבתלמוד דהדורות נשתנו. ועי' מה שכתבנו בשמ"ב (ח"א סי' לב). ועי' מה שכתבנו במס' ע"ז (כד: ד"ה פרה). וכן לקמן (סו. ד"ה משנה).

אמר אביו אמרה לי אם, תלתא מוקמי חמשה מסי וכו'. עי' בתוס' מס' מו"ק (יא. ד"ה

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

בטור (סי' שכח) כתב כרש"י. ועי' באגלי טל (טוחן אות נו) שדינו של הטור להרמב"ם אסור, דכל רפואה שלפעמים נעשה בסמנים, אף אם עושה שלא בסמנים רק ביד או ברגל אסור, ומי שחושש במעיו עושין לו רפואה בסמנים ג"כ, לכן פירש הרמב"ם להעלות הטבור, וזה אינו נעשה בסמנים, והטור ס"ל דשבות דרפואה מותר לחולה שאין בו סכנה. וכ"כ המאירי דמותר אפילו לחולה שאין בו סכנה שאינה רפואת סמנים שנגזור לשחיקת סמנין. אבל בחי' הר"ן כתב לפי שהיא חולי של סכנה לא גזרינן לשחיקת סמנין, אי"נ שאינה רפואה ניכרת לכל, ורוב פעמים אינו מועיל ולא גזרינן.

סחופי כסי אליבורא בשבתא שפיר דמי. פרש"י כוס שיש בו הבל כגון שעירו ממנו מים חמין וכופהו על הטיבור למי שחש במעיו ואוחז הכוס את הבשר ומושך אליו את המעיים ומושיבין במקומן. ובערוך (סחף) פירש מי שבלט טבורו חוץ ממעיו או ניקב, מניחין כוס קטן על טבורו כדי שלא יבלוט ויתבקע, ומניחין אותו עד שיתרפא. וכעין זה כתב הרמב"ם שבת (פכ"א הל"א) ומותר לכפות כוס על הטבור כדי להעלותו. אבל

18. חידושי הר"ן (מיוחס לו) מסכת שבת דף סו עמוד ב

סחופי כסי אטיבורי בשבת שפיר דמי. ולפי שהיא חולי של סכנה לא גזרינן לשחיקת סמנין, אי נמי שאינה רפואה ניכרת לכל ורוב הפעמים אינו מועיל ולא גזרינן:

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף סו עמוד ב

ט) סחופי כוס אטיבורי בשבתא ש"ד. והטעם דאינו אסור משום רפואה בשבת דאסור משום שחיקת סמנין יש ראשונים שכ' דשרי משום סכנה, ויש ראשונים שכתבו דכיון דהוי כלי שהיה בו מים חמים בעלמא והוי כתוספת נוחיות וכמאכל בריאים דלית ביה איסור משום רפואה בשבת, והרמב"ם כ' דכל האיסור דרפואה בשבת הוא במקום שצריך לו סמנין, דבכה"ג שייך לגזור משום שחיקת סמנין, אבל בכה"ג ל"ש האי גזירה [והתעמלות וזיעה בשבת דל"ש שחיקת סמנין, י"ל דאסור משום עובדין דחול (אך פיזיותרפיה מותר)].

20. שו"ע אורח חיים - סימן שכח

(מג) מותר לכפות כוס מים על הטבור ולהעלותו ולהעלות אוננים בין ביד בין בכלי; ולהעלות אונקלי, דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים, שכל אחד מאלו אין עושים בסמנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם:

21. מגן אברהם סימן שכח מח

ויש לו צער. הא לא"ה אסור משום עובדא דחול:

22. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף סו עמוד ב

דפליגא בר פלגיתא. ולקמן בשמא דאמא, והיינו שכל תפלה על אדם חי לכל דבר צריך להזכירו בשם אמו וכמבואר בזה"ק וסימנך אני עבדך בן אמתך. ולאחר מיתה מזכירים אותו בשם אביו [ונהגו במי שברך שאינו לחולה להזכיר בשם אביו], (ואולי אינו אלא לייחוס וכו' וצ"ב).

23. חתם סופר על בראשית פרק כה פסוק יט

ואלה תולדות יצחק בן אברהם, פירש"י הרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק שצר קלסתר פניו דומה לו. יל"ד מ"ש דרמז הכא הכי, ותו מ"ש דתיאר אותו יצחק בן אברהם כלל ולא אמר סתם יצחק כמו ואלה תולדות יעקב יוסף וגו' ולא אמר ואלה תולדות יעקב בן יצחק. ונ"ל לפי מה דאמר' [שבת ס"ו ע"ב] אמר. אביי אמר' לי אם כל מנינא בשמא דאמא ר"ל כל הלחשים אומר בן פלונית בשם האם ולא בשם האב וה"ה כל התפלות

מזכיר שם האם, אבל אביו דלמא לאו אביו הוא ולא סמכי' ארובא כי האי גוונא, ומהאי טעמא נ"ל דאמר יצחק וישתחוו לך בני אמך ולא אמך בני אביך כמו יעקב דמה שתי' רש"י מפני שהי' ליעקב נשים הרבה אין זה מספיק אלא על שלא אמר יעקב בני אמך אבל מ"ט לא אמר יצחק בני אביך כמו יעקב שהרי משפחת אב קרוי משפחה טפי, אע"כ מטעם הנ"ל, אבל יעקב לא הי' אפשר לו בלא"ה הוצרך להזכיר שם אב ולסמוך על רובא. והנה לכאורה בתפלת יצחק על עצמו שתופקד אשתו בבנים הוצרך להזכיר שמו בתפלתו יצחק בן שרה, והאמת אינו כן אלא ואלה תולדות יצחק בן אברהם בשם אביו שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק ע"י צורת קלסתר פניו, וא"כ משפחת אב עדיף:

24. בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף סז עמוד א

אמר המאירי יוצאין בביצת חרגול ופי' בגמ' דעבדי ליה לשיחלא ר"ל לרפואת כאב האזן ובשן של שועל ופירשו בה דעבדי ליה לשינתה הן להביאה הן להסירה שאם נתלשה כשהוא חי מעכבת השינה ואם נתלשה משמת מועילה להביא את השינה ואף בספר הסגלות לחכמי הטבע הוזכרה כן ומצד סגלה ובמסמר הצלוב והוא המסמר שרגילין לתוקעו בעץ שתולין בו כדי שלא יפול אותו שהם תולים במהרה ופי' בגמ' שמועיל לזירפא ר"ל לנפח של מכת חרב וחכמים אוסרים אף בחול משום דרכי האמורי שכל שאינו מרפא מצד היקש טבעי או סגולה ידועה אלא מדרך חוק ונחשים המוניים אין זה רפואה אלא דרך ע"ז והוא שאמרו כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי ר"ל שרפואתו נכרת כגון שתית סם ותחבושת מכה אבל הלחשים ומיניהם אסורים מדרכי האמורי ואין צריך לומר בצורות העשויות על פי משפטי הכוכבים שהם בלא ספק סרך ע"ז כמו שביארנו בסנהדרין:

25. רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן שלו סעיף א

(סעיף א') נתנה התורה רשות לרופא. במהרי"ל (בלקושים שבסוף הספר) איתא וז"ל אמר לנו מהרי"ל כל הרפואות שבכל התלמוד אסור לנסות אותם משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרן וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלגו על דברי חכמים מלבד הא דאיתא בשבת (ס"פ במה אשה) מי שיש לו עצם בגרונו מביא מאותו מין ר"ל מאותו מין עצם ויניחו לו על קדקדו ויאמר הכי (חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד) והלחש הזה בדוק ומנוסה לכן אותו לבד מתירו ולא שום א' יותר עכ"ל. וראיתי בספר שושני לקט שכתב ומחמת שמצאתי שינוי נוסחאות לכן אודיעך הנוסחא אחרת במפעלות (סי' של"ח) וז"ל מי שנכנס עצם בצוארו או דבר אחר יקח כלי עם מים קרים מן באר ותשים רגלך השמאלית בתוך המים ואיש אחר ילחוש באזנך חד חד נחית בלע בלע נחית בלע בלע נחית חד חד וצריך להניח מאותו מין על קדקדו ויאמר לחש הנזכר ג"פ ואחרי הלחש הנזכר יאמר (יזר יזר בלע בלע יזר יזר) עכ"ל [אמר המסדר עיין בג' שם לאדרא פירש"י עצם של דג נימא ננעצתא כמחט כו' ושם דף ס"ו ע"ב אמר אביי כו' ודלא מפרשי ארבעין וחד זימני]:

רסד ❁ אז ישיר • _____ ❁ מאמרי יום הכיפורים

אחת מן הברכות הללו היא ברכת שעשה לי כל צרכי, שנתקנה כברכה על נעילת נעליים, מברכה זו, אנו למדים, שאין הנעליים כלולות בשאר הבגדים שעליהם תקנו חז"ל ברכת מלביש ערומים, אלא, יש להם מעלה נפרדת, שמחמת מעלה זו הוצרכו חז"ל לקבוע להם ברכה בפני עצמה. בביאור ברכה זו ישנם שני ענינים הטעונים ביאור, הראשון הוא, מה מייחד את הנעליים ומחשיב אותם כל כך עד כדי שחז"ל הרגישו צורך לקבוע להם ברכה בפני עצמה, שנית יש להבין, מדוע נוסח הברכה נקבע באופן כולל כל כך - 'שעשה לי כל צרכי' - שמוזה משמע, שעל ידי נעילת נעליים כל צרכיו של האדם מתגשמים. מה יש בהם בנעליים שמסמלים את מלוי צרכיו של האדם?



❁ חליצת נעליים כסמל - ביאורים ותיאורים

נקדים בשוב השאלה האחרונה בביאור ענינים אלו.

הגאון רבי יוסף שאול נתנון בשו"ת שואל ומשיב (מה"ת ח"ג סי' קכ"ג) קל, מאריך לבאר את הסמל הטמון בנעילת נעליים העשויות מעור בהמה,

ואחר שיניח תפילין יסדר הברכות שתקנו על סדור העולם והנהגתו ואף על גב דמלישנא דגמרא משמע שצריך לומר כל אחת ואחת בשעתה ... כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה וכו' עד לפגרים מתיים כי שמע קול תרגול לימא ... וכי לביש לימא ברוך מלביש ערומים וכי מנח ידו אעיניה לימא פוקח עורים וכי תריץ ויתיב לימא מתיר אסורים וכי זקיף לימא זוקף כפופים וכי נחית לארעא לימא רוקע הארץ על המים וכי נסגי לימא המכין מצעדי גבר וכי סיים מסאניה לימא שעשה לי כל צרכי ... ולפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרן בבה"כ וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן תקנו שיסדרום בבה"כ ויענו אמון אחריהם ויצאו ידי חובתן...

קל. ואלו דברי השואל ומשיב:

והנה... דמה שאנו מברכים כדסיים מסאני שעשה לי כל צרכי דהנה יש ד' יסודות דומים צומח חי מדבר, והדומים נכנס בתוך הצומח והצומח בחי והחי במדבר ולכן כשלושב מנעלים שהן מעור חי מורה שיש לו ממשלה על דצ"ח לכן שייך בזה כל צרכי דבמנעלים נכלל כלם דצ"ח ודפח"ח, ובוזה פירשתי מ"ש של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה

סוד חליצת נעליים וכפרת יום הכיפורים ❁ _____ ❁ אז ישיר רסה

ובזה מבאר את ענין ברכת 'שעשה לי כל צרכי' ומיישב מקצת מן השאלות שהקשינו.

השואל ומשיב מבאר, שכידוע, ישנם בבריאה ארבע דרגות במעלת הנבראים: דומם, צומח, חי ומדבר. וסדר הבריאה הוא, שהדומם נכנס אל הצומח, שנכנס אל החי, שנכנס אל המדבר. יוצא איפה שהמדבר עומד בראש כל הנבראים, ולכן כדי להמחיש את דרגתו ושלטונו על כל הנבראים לובש נעלי עור העשויות מבחמה, שבוה הוא מראה ששאר הנבראים נועדו לשרתו. בזה מבואר, שברכת 'שעשה לי כל צרכי' לא באה כדי לתת שבח על הנעליים כבגד נוסף, אלא הכוונה לשלטון על הנבראים, שהנעליים מסמלות שזה באמת 'כל צרכי', שבנבראים האדם מוצא את כל צרכיו.

כעת ניתן להבין שזהו הטעם, שכשהאדם עומד על אדמות קודש עליו לחלוץ את מנעליו, כיון שבאדמת קודש אין את סדרי הבריאה הרגילים, אלא אדרבה, במקום זה הוא יורד מדרגתו, ומאבד את שליטתו על הנבראים. הדומם שבאדמת קודש עולה בדרגתו על שאר הנבראים כיון שיש בו קדושה יתירה, ועל האדם לחלוץ את מנעליו כדי שתראה הכרתו במעלת המקום

עומד עליו אדמת קדש הוא והיינו שהמנעל מורה שהוא מושל על דצ"ח ולפ"ז שם שהיה אדמת קדש היה הדומם יותר מעולה מהצומח וחי וגם מהמדבר ולכן אמר של נעליך שאין ממשלה בכאן על הדומם כי אדמת קודש היא ודו"ק. והנה האשה נקראת קרקע עולם וכמ"ש בסנהדרין ובכמה מקומות וגם נקראת שדה באמורם נסתחפה שדהו והתוס' כתבו ריש כתובות דהאשה נקראת שדה הבעל ולא הבעל נקרא שדה אשתו ע"ש ולפ"ז זה הענין שאמר אמימר ביבמות דף ק"ג האי מאן דחליץ צריך למדחם לכרעיה ופירש"י לדחוף רגלו בקרקע ועיין בנימוק"י וברא"ש שהטעם כדי שיהיה ניכר שהיא חולצת הנעל ולא שהרגל יוצא מאליו ע"ש ולפענ"ד הענין דהנה במה שנועל המנעל ודחיס לכרעיה בקרקע מורה שיש לו ממשלה על האשה שהיא קרקע עולם ולכן צריך לדחוס לכרעיה והיא חולצת המנעל מעל רגלו והיא שולפת הקנין והממשלה שיש לו עליה ולכן מוגבהת אותו קודם ששומטת מעל הקרקע ותופסת אותו באויר ומורה שמתחלת לשלוף הקנין והממשלה שאינה עכ"פ בגדר דומם ואח"כ שומטת לגמרי ויוצאת מכלל דצ"ח להיות מדבר כמוהו וא"כ היא שולפת הקנין והממשלה מעליה. ח"ש דחלץ הוא ענין משלף ולכן נקרא הוא חולץ דהיינו שמשיר הקנין שיש לו עליה והיא יוצאת ע"ז נמה שהיה לו לייבם זיקה עליה והוא נקרא קנין וממשלה וד"ב לדעתו.

הקדוש. [יתכן לומר, שזה הטעם לדן שהבאנו לעיל, שבמקדש חובה על כל אדם לחלוץ את נעליו].

בביאור זה, מבאר השואל ומשיב אף את ענין חליצת הנעל שבא במקום מצות יבום. היבם נחשב - מבחינה הלכתית - לשולט על היבמה מאחר והיא מיועדת אליו כדי להקים את בית אחיו. על ידי חליצת הנעל, האשה בעצם קונה את חירותה מן היבם, ופעולת החליצה היא המורה על שחרור משליטת היבם, ועל כן, ההלכה קובעת שעל היבם לדחוף את רגלו בקרקע בחזקה, שלא יראה כאילו הנעל נופלת מאליה, אלא האשה היא זאת שחולצת את הנעל וכפי שנתבאר.

הכלל העולה מדבריו, שהנעליים מסמלים את השליטה, וחליצתן מורים על שלילת השליטה.



בדרך דומה, מבאר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך (קובץ מבקשי תורה ט"ז-י"ז) את הטעם, שרק נעלי עור אסורים בלבישה ביום הכיפורים ובתשעה באב כמבואר בשולחן ערוך (או"ח תרי"ד), ונעליים מחומרים אחרים מותרים. והטעם הוא, שכיון שנעלי עור מסמלים את שלטון האדם על יתר הנבראים, אין זה מתאים שביום כמו יום הכפורים, בו האדם עומד לפני קונו ומכניע את עצמו כדי לבקש כפרה על נפשו, שביום זה ילבש דבר המסמל את עליונותו ושליטתו על הנבראים.

כמו כן, בתשעה באב, יום בו אנו מתאבלים על בית המקדש שחרב ועל חורבן ירושלים וגלות ישראל, נוהגים אנו להימנע מנעילת נעלי עור, כיון שנעלי עור מסמלים את שליטת האדם בנבראים, והלא ידועים דברי החכם מכל אדם שאמר (קהלת ה, ח) 'אין שלטון ביום המוות'. זהו א"כ הטעם, שאבלים בכלל ואבלים על חורבן המקדש מכללם, חולצים את נעלי העור

השל"ה פותח צהר בביאור מהות לבישת הנעליים, ועל ידי ביאור זה ניתן ליישב חלק מהשאלות שהקשינו. הוא פותח בביאור ההבדלים שיש בין האופן בו נצטווה משה רבינו לחלוץ את נעליו ובין האופן בו נצטווה יהושע, משה רבינו נצטווה לחלוץ את שתי נעליו - 'של נעליך מעל רגליך' - לשון רבים, לעומת יהושע שרק נצטווה לחלוץ נעל אחת - 'של נעלך מעל רגלך' לשון יחיד.

מדוע על משה היה מוטל לחלוץ את שתי נעליו, כאשר ליהושע הספיקה חליצת נעל אחת, ואיזה משמעות יש לחליצת הנעל?



בשל"ה (שמות - פרשת שמות - דרך חיים תוכחות מוסר), מאריך לבאר למה רומזות הנעליים ומה הענין בחליצתן, וז"ל השל"ה הקדוש:

של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא (שמות ג, ה). וביהושע (ה, טו) כתיב, של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא. יש שלושה שינויים, א' בכאן אמר נעליך לשון רבים, ושם אמר נעלך בלשון יחיד. ה' בכאן אמר אדמת קודש ושם לא נאמר תיבת אדמת. השלישי שם כתיב ויעש כן וכאן לא נאמר. **הענין** יש שני מיני לבושי עור לאדם. האחד עור בהמה דהיינו מנעלים שלובש. ה' הוא עור עצמו כמו שנאמר (איוב י, יא), עור ובשר תלבישני, והוא החומר העכור אשר בזה נמשל כבהמות נדמה. והנה נלקח האדם מהאדמה, והיה ראוי להיות גופו אדמת קודש כתנות אור ב'אלף', רק כשקלקל נעשה חומר עכור ומלוכלך בעור ובשר. ומשה רבינו ע"ה הגיע לבסוף למעלה כי קרן אור פניו, גופו הקדוש נודרך ונעשה כתנות אור ב'אלף'. והיה מוכן לזה מיום הולדו, כמו שנאמר (שמות ב, ב), ותרא אותו כי טוב, וארז"ל (סוטה דף י"ב ע"א), נתמלא הבית כולו אור. הרי שהותחל מיד להאיר ונשלם לבסוף כי קרן אור. ואחד מומעלת נבואת משה רבינו ע"ה על כל הנביאים הוא, שהיה מקבל הנבואה בלי רתת וביטול כח החומרי שבו, כמבואר הענין במקומו. והטעם בשביל שנודרך חומר זה והוא אספקלריא המאירה. וענין גילוי הקדושה למשה רבינו ע"ה וליהושע לא היה בשוה, כי המקום אשר עמד עליו יהושע הוא קודש, יהיה המקום אשר עמד עליו משה רבינו ע"ה בערכו קודש קדשים. ועל כן הוצרך משה לקדש

את עצמו ביותר. וזהו שרמז לו הקב"ה שצריך להסיר שני מיני נעלים, דהיינו עור הבהמה, ואח"כ עור ובשר, כלומר שיוזכר הזמור לגמרי, ולזה לא זכה יהושע, וזהו ענין אדמת קודש המוזכר במשה רבינו ע"ה, כי חלק האדמה שבו נעשה קודש. ועל כן ביהושע נאמר ויעש כן שחלץ מנעליו, ובמשה שרמזו גם כן על עור ובשר שלו לא שייך לשון עשייה, כי אינו מעשה גשמי בפועל, רק התלבשות קדושה וטהרה. ועוד דלא שייך לומר ויעש, כי אף שהתחיל להזדכך לא נגמר עד לאחר מתן תורה דקין אור פניו. ראוי לאדם ללמוד מכאן, האדם שהוא במקום קודש צריך לקדש את עצמו ביותר, ואם מגיע למקום עוד יותר מקודש, צריך להתקדש בתוספות קדושה ביותר וביותר.

כוונתו, דהנה ישנם שני סוגי עור, עור האדם, ועור הבהמה שהאדם לובש בנעליו. עור הבהמה מרמז לכל עניני הגשם שבעולם, דהיינו לחפצים הגשמיים שהאדם אוסף במשך ימי חייו, ועור האדם שבא לרמז על גשמיותו של האדם [ובאמת לולא חטאי אדם הראשון, היינו זוכים להיות מלובשים באור ולא בעור, שזה מורה על התפשטות הגשם אך לא זכינו לכך]. כשהאדם עומד במקום קדוש, עליו להתפשט מהחומר, מעניני הגשם, ועל כן כשעמד משה רבינו והקב"ה קרא אליו שישג אל הסנה, אל השכינה הקדושה, ציוה אותו שיסיר נעליו - 'של נעליך' - וכוונת הציווי היתה שיוזכך מן החומר כדי להתקרב אל השכינה. משה רבינו זכה לאספקלריא המאירה, דהיינו התפשטות גשמית כלאה, [וכמו שכתוב 'ואתה פה עמוד עמודי' שמושה רבינו פירש מן האשה, וכן עלה להר סיני לארבעים יום ללא אכילה ושתייה], וזוהי הכוונה בזה שנצטוו להסיר את שני מנעליו, לרמז על התפשטות גמורה מכל דבר גשמי. יהושע, לעומת זה, צווה להסיר נעל אחת, כיון שאע"פ שהיתה לו התפשטות מן הגשם בדרגה מסוימת, דהיינו עניני הגשם שבעולם, מכל מקום לא הגיע לדרגתו של משה שהצליח להתפשט מגופו ממש, ונשאר במגבלות בר אנושקמד.



קמז. כבר הקדים את השל"ה בביאור דומה בפירוש רבנו בחיי (שמות ג, ה), וז"ל רבינו בחיי:

העולה מהדברים הנ"ל, שהנעליים מסמלות את העולם הגשמי, את החומריות של האדם ואת גסות טבעו, ועל ידי שהאדם מסיר את נעליו, הוא מראה, שביכולתו להזדכך מן החומר ולהתקרב אל הרוחניות קמיה.

כדי להתקרב אל השכינה, כדי לנסות לגעת בעולם הרוחני, על האדם להסיר את שלשלאות החומר הקושרות אותו אל עולם הגשם, ומנועות ממוני קירבה לעולם הרוחני, עליו להסיר מנעליו בבחינת 'של נעלך', אך גם אחרי הזדככות והסרת מניעות החומר, אין האדם יכול להשתחרר לחלוטין מעולם הגשם, ממצאיאות החומר, ולכן הקב"ה ציוה את יהושע 'של נעלך', תסיר נעל אחת, עשה ככל שביכולתך כדי להיטהר ולהזדכך מן העולם הגשמי, אך לא תוכל להתנתק לחלוטין.

ברם, איש אחד הצליח להשתחרר ממגבלות בר אנוש, ולהתקרב למדרגת המלאכים נטולי חומר, והוא משה רבינו אדון הנביאים. משה רבינו, עליו העידה התורה 'פה אל פה אדבר בן במראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט',

של נעליך. על דרך הפשט הזהירו בשלילת הנעל לקדושת המקום, וכדי שלא יקל את ראשו כנגד השכינה... ועל דרך השכל של נעליך, לא אמר חלוץ כמו בענין היבום שהזכיר בו וחלצה נעלו (דברים כה, ט), ולא אמר שלוף כמו בענין הקנין שכתוב (רות ד, ז) שלף איש נעלו, אך בענין הנבואה הזכיר של מלשון שלילה, הזהירו שישלול ממנו החומריות שהמשילים לנעלים. לפי שהחומר דבק בגוף כמו שהמנעל דבק ברגל, וכשם שיש ביד האדם לשלול נעלו מעל רגלו כן בידו שישלול ממנו החומריות כדי שיהיה מוכן לנבואה, וראוי להדבק באור השכל. והזכיר ביהושע של נעלך (יהושע ה, טו) כי הזכירו על שלילת נקצת לא על כולו, וזוהי מעלתו של משה בהיותו משולל יותר מיהושע שהרי משה פירש מן האשה ונאמר לו ואתה פה עמוד עמודי (דברים ה, כז) ולא נאמר כן ליהושע.

הרבנו בחיי עומד על הנקודה, שכמו שהאדם יכול לשלול [דווקא בלשון שלילה, שמשמעותה הרחקה, ולא בלשון חליצה שמשמעותה רק הורדה] את נעליו, כמו כן עליו לשלול מעצמו את החומריות כאשר הוא ניגש אל האלקים, ואת ההבדל בין יהושע למשה ביאר על דרך השל"ה.

קמז. הוכחה לדברים אלו, ניתן להביא מדברי הגמ' במסכת ברכות (דף נ"ז), שמפרשת סוגי חלומות ומסקנת הגמ' היא שאדם שרואה מת בחלומו המוציא חפצים מן הבית הרי זה סימן יפה, חוץ ממות המוציא נעליים מן הבית, שסימן רע הוא שאדם ימות, וביאור הדבר הוא, שהנעליים מסמלות את החומר, את הגוף הגשמי, וכאשר נוטלים את הגוף, הרי הנשמה משוחררת לשוב לכור מחצבתה, דהיינו שהאדם ימות.